

ji čitaoci bi trebalo da urade što više vežbi u oblasti podsticanja sposobnosti čitanja. Bolji čitaoci mogu te vežbe i preskočiti i to vreme iskoristiti za sopstvenu lekturu. Tekstovi koji tematizuju svakodnevicu u nastavi su posebno pogodni za treniranje tečnog čitanja i strategija čitanja.

c) Književno-kulturno obrazovanje

Cilj književno-kulturnog obrazovanja je da učenici steknu iskustva sa književnim tekstovima. To se odnosi na, recimo, veselo i razigrano korišćenje jezika u pesmama i jezičkim igrama, ili na uživanje u književnim tekstovima. U dopunskim školama, naravno, u prvom planu stoje tekstovi na maternjem jeziku i, prilagođeno uzrastu đaka, prenošenje osnovnih znanja o istoriji književnosti zemlje porekla. Književni horizont učenika se širi kada se u nastavi sa višim razredima, ako je to moguće, uspostave veze sa književnošću imigracione zemlje, ili svetske književnosti.

Glavni cilj za učenike je razvijanje estetske senzibilnosti koja će biti od koristi pri daljim susretima sa poetskim tekstovima. Kultura neke zemlje i naroda ogleda se u širokom polju tekstova i knjiga. To važi kako za bajke i legende, tako i za pesme i pripovetke ili savremene romane. Svi ovi žanrovi jezički ispunjavaju posebne kriterijume u pogledu sadržaja i forme, koji se znatno razlikuju od svakodnevnog jezika, ili jezika nefikcionalnih tekstova. Sa starijim učenicima se, naravno, može razgovarati o tim razlikama. Ali, analiza književnih tekstova nije u prvom planu, nego pre svega mogućnost da se učenici uopšte sretnu sa takvim tekstovima, nauče da uživaju u njima i polako naviknu na njih.

Rime, stihovi i jezički ritam, ali i situacije u kojima se naglas čita, već sasvim maloj deci omogućuju intenzivna estetska iskustva koja stižu slušanjem. Ko je stekao takva iskustva, on će svojim „unutrašnjim uhom“ osluškivati tekstove i kad ih čita u sebi. To je izuzetno važno, posebno za lirske tekstove.

Uz potporu nastavnika i odgovarajućih zadataka, zajedničko čitanje sa celim razredom – npr. neke lirske pesme ili pripovetke – može biti osnova ne samo uživanja u tim tekstovima, nego i razumevanja na različitim nivoima. U razgovorima i razmeni mišljenja zatvaraju se rupe u razumevanju, a ono što stoji između redova se osvešćuje i artikuliše. Zajedno se zamišljaju slike ili igraju scene (igranje scena iz tekstova je odličan oblik kontrole razumevanja i njegovog produbljivanja). Karakteri i ponašanja pojedinih likova moguće je interpretirati i o njima diskutovati, zajedno se može govoriti o tome koja osećanja se bude prilikom čitanja književnih tekstova. Zajedničko razmišljanje, diskusije i obrada pomažu učenicima da zaista razumeju ono o čemu tekstovi govore. To je bez ikakve sumnje plodotvornije, privlačnije i komunikativnije od razmišljanja u samoći, ili pisanja sastava sa klasičnim zadatkom „Napiši kako i zašto ti se tekst dopao“.

4. Dodatne napomene s posebnim osvrtom na čitanje u okviru nastave maternjeg jezika

Čitanje i poboljšanje sposobnosti čitanja razlikuje se u dopunskoj nastavi maternjeg jezika, kao što je gore rečeno, pre svega u pogledu jezika tekstova i njihovog kulturnog porekla od čitanja tokom nastave u redovnoj školi. Međutim, način rada i važbanja je manje-više identičan, a cilj im je literalna socijalizacija i poboljšanje jezičkih sposobnosti i u prvom i u drugom jeziku. Sledeći odeljci a) i b) zbog toga nisu zamišljeni kao nešto što je specifično samo za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama; oni zapravo zaključno ističu dva opšta (pa samim tim važeća i za dopunsku nastavu maternjeg jezika) aspekta.

a) Priprema teksta za lakše čitanje

Fond reči je izuzetno važan kod čitanja. Čitaoci često ne razumeju neki tekst jer sadrži previše njima nepoznatih reči. U tekstovima napisanim standardnim oblikom prvog jezika to može izazvati niz problema, jer učenici kod kuće praktikuju isključivo dijalekt.

Iz tog razloga je važno da se u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi tekstovi pripreme tako da im pristup bude olakšan (upor. takođe Sträuli [Štrojli] i dr., str. 58 i dalje). Oprobani metod je priprema spiska ključnih reči zajedno s učenicima, kao i objašnjavanje eventualnih problematičnih reči i izraza i otklanjanje teškoća („Sada ćemo čitati jedan tekst u kojem se nalaze reči ‘zidine’, ‘nađoš’, ‘zastrašujuće’ i ‘viteški oklop’. Prvo ćemo pogledati šta te reči znače!“). Na taj način se učenici ne uvode samo u sadržaj teksta, nego mogu aktivirati i svoje predznanje, obrazovati prve pretpostavke i razumeti već bitan deo gramatičkih oblika i pojmova koji se koriste u tekstu napisanom standardnim jezikom. I slike koje ilustruju događaje, prikazuju detalje, atmosferu ili određene konkretne sadržaje mogu doprineti bržem razumevanju.

b) Ne mora se uvek razumeti svaka reč

Čitaoci (a i nastavnici!) se često previše koncentrišu na ono što ne razumeju, umesto da se prvo koncentrišu na sve ono što razumeju. Ovakav pristup okrenut deficitima može biti demoralisajući.

Moguće je, međutim, početi drugačije: npr., kad učenici dobiju zadatak da prilikom čitanja obeleže sve ono što su razumeli. Markiranjem mesta koja su razumeli biće im odmah jasno da u tekstu po pravilu ostaju samo delovi rečenica ili pojedine reči koje ne razumeju prilikom prvog čitanja. Na taj način se u najvećem broju slučajeva povećava i motivacija za dalje čitanje. Takođe, iz konteksta onoga što je jasno često je moguće razrešiti i nejasna mesta.

Ima tekstova kod kojih čitaoci uopšte i ne moraju razumeti sve reči; u zavisnosti od cilja nastave i vrste teksta sasvim je dovoljno razumeti veći deo (vidi gore). Od pomoći može biti i markiranje glavnih mesta i ključnih reči u tekstu. Tako čitaoci znaju na šta treba da paze i na koja mesta treba obratiti posebnu pažnju. U zavisnosti od ciljeva u vezi sa određenim tekstom (recimo, detaljna analiza sadržaja i jezika), posle toga je moguće posvetiti se radu na širenju vokabulara. Podrazumeva se da je rad na fondu reči posebno plodan u kontekstu tekstova koji se realno rade na časovima.

c) Kooperacija s redovnom nastavom

Kada dopunske i redovne škole saraduju, njihova kooperacija širi horizont i doprinosi trajnom učvršćivanju naučenog. To ne važi samo za sadržaje koji se zajednički obrađuju (npr. vode ili poljoprivreda u različitim zemljama), nego i za mnoge tehnike i strategije učenja. Pošto su one skoro uvek nezavisne od jezika, odnosno, mogu biti korišćene za različite jezike, kooperacija nastavnika u dopunskim i redovnim školama je na tom polju posebno poželjna. Ovo se takođe odnosi na važnu oblast književno-kulturnog obrazovanja u kojoj se redovna i dopunska nastava mogu optimalno nadopunjavati i zajedno doprinositi uživanju u čitanju kod učenika.

Kada kontakt dopunske i redovne škole nije automatizovan (kao, npr., u Švedskoj), obično je do nastavnika maternjeg jezika u dopunskoj školi da ga uspostavi i da se informiše o mogućnostima saradnje u oblasti čitanja. Evo nekoliko ideja (upor. i mnoge predloge u drugom delu ovog priručnika, kao i kod Sträuli i dr., str. 116 i dalje):

- Čitanje pesama na različitim jezicima (i/ili pisanje pesama); vežbanje držanja referata, snimanje CD-a s pesmama, pravljenje višejezične knjižice; prevođenje na jezik škole. Eventualno književno veče sa roditeljima na kojem se recituju pesme na različitim jezicima.
- Zajedničko čitanje neke dvojezične ili višejezične knjige ili slikovnice.
- Pripremanje izložbe s knjigama na više jezika; uz svaku knjigu se priprema kartica sa kratkim opisom.
- Korišćenje elektronskih i drugih izvora na različitim jezicima za neku zajedničku nefikcionalnu temu (npr. rimsko doba u Nemačkoj i Turskoj itd.).
- Zajedničko uvođenje i korišćenje određenih strategija ili tehnika čitanja (vidi deo II u ovom priručniku i priručnik 5: Strategije i tehnike učenja).

- Zajednički rad na stvaranju višejezične školske biblioteke.

- Kooperacije (radionice itd.) u okviru jednonedeljnog projekta „Radost čitanja na različitim jezicima“ ili u okviru jedne večeri čitanja.

Ponekad je zbog preopterećenja nemoguće ostvariti kooperaciju. U tom slučaju je preporučljivo posegnuti za minimalnim rešenjem: da učenici nastavnicima dopunskih škola donesu jezičke udžbenike redovnih škola i da nastavnici pogledaju šta se u njima može naći u vezi sa poboljšanjem čitanja, treningom čitanja, strategijama i književnim obrazovanjem. Tu sigurno ima ideja koje se mogu realizovati i u dopunskoj nastavi maternjeg jezika, a i sami učenici sigurno mogu pomoći objašnjenjima, predlozima i iskustvima.

d) Gde je moguće naći tekstove na jeziku porekla?

- Zbirke tekstova za korišćenje u nastavi

Podrazumeva se da nastavnici dopunskih škola poseduju sopstvene zbirke tekstova za nastavu. Pri tom može biti reč o književnim delima, zbirkama pesama ili bajki, slikovnicama ili udžbenicima iz zemlje porekla, ali i zbirkama članaka, priča itd. o nefikcionalnim temama. Sve su važniji i spiskovi s linkovima odgovarajućih internet-stranica.

Nastavnici mogu napraviti zbirke tekstova i zajedno sa učenicima dopunske škole. Jednostavna mogućnost bi svakako bilo zamoliti učenike i njihove roditelje i rođake da donesu tekstove na svom jeziku i daju ih dopunskoj školi na korišćenje. To mogu biti slikovnice, knjige, časopisi, dečje novine i stripovi. Naravno, moguće je i treba sa učenicima i na internetu tražiti tekstove na jeziku porekla. Važno je da nastavnici pritom pomažu učenicima i da ih upute u odgovoran odnos prema izvorima (pravilno navođenje izvora, pomoć pri citiranju itd).

Važno: u zavisnosti od zemlje ili regiona i političkog konteksta, nastavnici moraju strogo voditi računa da u zbirke ne uključe tekstove tendencioznog, nacionalističkog i uopšte provokativnog karaktera.

- Zbirke tekstova za pozajmljivanje

Pravljenje zbirke tekstova za neposrednu upotrebu u nastavi je važno, ali nije dovoljno. Da bi čitanje na prvom jeziku bilo zaista aktivno podsticano, te zbirke moraju biti nadopunjene ponudom knjiga i drugih tekstova koje učenici mogu pozajmiti i čitati kod kuće. Najbolje je ako takve naslove mogu naći u interkulturalnoj biblioteci (o tome vidi dole), ili u biblioteci svoje škole, ukoliko je ona koncipirana višejezično. Ako to nije slučaj, „lopta“ je kod nastavnika maternjeg jezika u dopunskoj školi. Ako nastavnici poseduju zbirku tekstova i za nju naprave jednostavan spisak pozajmljivanja (tabelu sa naslovima i poljima za imena onih koji pozajmljuju knjige ili tekstove), to je već sasvim dovoljno. Tako učenici mogu svake sedmice „poručiti“ šta bi želeli da čitaju i vratiti već pročitane naslove. Naravno, učenici mogu i pomoći prilikom stvaranja takve male biblioteke. Posebno dobar trenutak za to je letnji raspust, koji mnogi učenici provode u svojim zemljama porekla, odakle mogu doneti lektiru. Takođe je moguće pred raspust u okviru jedne manje akcije („pijace“, roditeljskog sastanka i sl.) eventualno skupiti čak i nešto novca, tako da svako dete može u domovinu poneti određenu svotu namenjenu nabavci knjiga. I ovde je izuzetno važno naglasiti da naslovi moraju biti politički i ideološki neutralni.

Ova biblioteka možda može da se čuva u školi u nekom ormanu. Još bi bolje bilo, naravno, kada bi biblioteka u školi (ukoliko u njoj postoji biblioteka) takođe imala knjiga na različitim jezicima porekla, koje bi mogle biti korišćene u nastavi maternjeg jezika u dopunskoj školi. Ako je dopunska nastava maternjeg jezika integrisana u redovan školski sistem to ne bi smeo biti problem. Ali, u drugim slučajevima može biti neophodna inicijativa nastavnika dopunske škole, što se svakako isplati.

- Javne interkulturalne biblioteke

U mnogim bibliotekama, posebno u većim mestima, moguće je pozajmiti neke knjige (uključujući slikovnice i knjige za decu i omladinu), a ponekad i časopise na različitim jezicima.

U Švajcarskoj postoji udruženje takvih interkulturalnih biblioteka; upor. internet-stranicu <http://www.interbiblio.ch> sa pregledom položaja biblioteka i mogućnostima iznajmljivanja knjiga.

Za Švedsku se sve informacije mogu naći na internet-stranici <http://modersmal.skolverket.se/sites/svenska/index.php/flersprakighet-i-forskolan/kop-lan>

Za Nemačku vidi <http://www.bibliotheksportal.de/themen/bibliothekskunden/interkulturelle-bibliothek/materialien-in-mehreren-sprachen.html>

- Pozajmljivanje knjiga i dobijanje informacija od institucija određenih zemalja (primeri)

Nemačka:

Internet-stranica nemačkog Udruženja biblioteka obuhvata mnoge informacije i omogućuje konkretne pretrage. Tu je moguće naći materijal i informacije za sledeće teme: tekstovi za bibliotečki rad, višejezični bibliotečki rečnik i online-rečnici, spisak dela na stranim jezicima u nemačkim javnim bibliotekama, linkovi vezani za jezik i kulturu, linkovi platformi na Vikipediji na stranim jezicima, linkovi za medije, novine i časopise, predlošci tekstova o merama podsticanja jezičkih i čitalačkih sposobnosti. Link: <http://www.bibliotheksportal.de/> und <http://www.bibliotheksportal.de/themen/bibliothekskunden/interkulturelle-bibliothek/materialien-in-mehreren-sprachen.html>

Internet-stranica Gete instituta daje vredne informacije o višejezičnim knjigama, materijalima za nastavu, a poseduje i veoma koristan spisak linkova na druge institucije: <http://www.goethe.de/ges/spa/prj/sog/fms/lit/deindex.htm>

Korisne informacije i predloge za uključivanje roditelja moguće je naći na internet-stranici <http://www.mehrsprachigvorlesen.verband-binationaler.de>

Austrija:

Mnoge informacije i opcije pretrage nalaze se na linku <http://www.schule-mehrsprachig.at>

Specijalno za višejezične knjige za decu i omladinu vidi <http://www.schule-mehrsprachig.at/index.php?id=11>

Pored mnogih materijala, tu su i višejezične dečje novine koje je moguće poručiti i u Švajcarskoj i Nemačkoj. Pretplata je besplatna, naplaćuje se samo poštarina. Korisne informacije daje i austrijska internet-stranica <http://www.wirlesen.org>

Švajcarska:

U Švajcarskoj je zadužbina Bibliomedia napravila raznovrstan izbor stranih i višejezičnih knjiga, koje, naravno, i nastavnici dopunskih škola mogu iznajmljivati na duži vremenski period. Dostupne su knjige na albanskom, arapskom (samo dečje knjige), engleskom, hrvatskom, portugalskom, srpskom, španskom, tamilskom i turskom. Naslovi knjiga koje je moguće pozajmiti pobrojani su u spisku na internet-stranici. Troškovi pozajmljivanja zavise od toga gde se nalazi škola. Nastavnicima preporučujemo da se informišu kod direktora škole ili da direktno kontaktiraju Bibliomediju. U Bibliomediji se može dobiti i nastavni materijal, spiskovi knjiga, a tu su i linkovi na sajtove s temom višejezičnosti; upor. u bibliografiji naslov „Bibliomedia, QUIMS“. Link: www.bibliomedia.ch. Adresa: Bibliomedia, Rosenweg 2, 4500 Solothurn, Švajcarska. Tel.: +41 32 624 90 20.

JUKIBU (nem. Interkulturelle Bibliothek für Kinder und Jugendliche – Interkulturalna biblioteka za decu i omladinu): Ova specijalna biblioteka u Bazelu poseduje knjige i medije na 50 različitih jezika. Za pretragu je moguće koristiti aktuelan online-katalog. U JUKIBU-biblioteci se redovno održavaju različite manifestacije. Link: www.jukibu.ch. Adresa: JUKIBU; Elsässerstrasse 7, 4056 Basel, Švajcarska. Tel.: +41 61 322 63 19.

Baobab: Udruženje Baobab je angažovano u oblasti interkulturalnih tema u vezi s čitanjem i s vremenom na vreme objavljuje višejezične knjige. Link: <http://www.baobabbooks.ch>.

Netzwerk sims: Na ovoj platformi nalaze se spiskovi knjiga na različitim jezicima koje je moguće poručiti. Sem toga, sa te stranice se može skinuti mnogo korisnih nastavnih materijala u vezi sa podsticanjem jezičkih sposobnosti kod dece u imigracionim zemljama: <http://www.netzwerk-sims.ch>

Bischu – Priručnik za saradnju biblioteka i škola (nem. Bibliothek und Schule) koji izdaje Direkcija za obrazovanje kantona Ciriha (<http://www.bischu.zh.ch/>): U priručniku se može naći mnogo vrednih predloga. On pokazuje da ova saradnja znači mnogo više od običnog pozajmljivanja knjiga.

Švedska:

Opširne informacije o izdavačima, bibliotekama, mogućnostima iznajmljivanja itd. nalaze se na gore već pomenutoj veb-stranici: <http://modersmal.skolverket.se/sites/svenska/index.php/flersprakighet-i-forskolan/kop-lan>

Za više zemalja: Zaduzbina evropskih nacionalnih biblioteka prikupila je linkove o različitim partnerima u Evropi. Link: <http://www.theeuropeanlibrary.org>